

М.І.Півень, доц., канд. пед. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Психологічні механізми самостійності студентів у навчальній діяльності

Розглядається самостійність студентів у навчальній діяльності як суб'єктно розвиваючий простір, як своєрідна єдність змістовної, процесуальної і особистісної сторін професійної освіти, як проблемна ситуація, що несе аспект виявлення і розкриття сутнісних сил саморозвитку особистості студента, його суб'єктних функцій.

самостійність, саморозвиток, суб'єктні функції, саморегуляція, рефлексія та суб'єктивування навчальна діяльність

Сучасний педагогічний процес професійної підготовки майбутніх спеціалістів покликаний бути “простором” самовиявлення, саморозвитку, самоутвердження особистості. Самодіяльність студента при цьому спрямована на розв'язання конкретно визначених завдань і забезпечена концентрацією індивідуальних інтелектуальних можливостей, знань, умінь і навичок мислення, актуалізацією життєвого досвіду, світоглядних орієнтирів. Завдяки їй розвивається самостійність особистості, яка характеризується і як сукупність певних умінь та навичок, і як риса характеру, і як особистісне ставлення до знань.

Очевидно, що на розвиток самостійності студента мають бути розраховані реалізація змісту сучасної професійної освіти, удосконалення методів і форм навчальної діяльності. Втім, самостійність студента у здобутті знань проявляється лише завдяки власній навчальній діяльності, з появою внутрішньої потреби у знаннях, пізнавальних інтересів, захопленості. У цьому розумінні самостійності справді неможливо навчитися. Таку самостійність можна лише розвивати у процесі со модіяльності.

Ми розглядаємо самостійність як комплексне багатобічне явище, яке обумовлює результат засвоєння навчального матеріалу і розвитку студента як суб'єкта навчальної діяльності. Навчальна самодіяльність студента виступає як своєрідна єдність змістовної, процесуальної і особистісної сторін навчання: з одного боку, вона виступає як проблема, завдання, що несе аспект виявлення і розкриття власних можливостей і впливів; з іншого – представ як система дій студента, що виходять у результаті на реалізацію і опредмечування сутнісних сил саморозвитку особистості, його суб'єктних функцій.

Суб'єктні функції студента — це в даному випадку не характерологічні якості його, а ті прояви людини, які і реалізують феномен «бути особистістю». До цих функцій відносять [В.В. Серіков]: вибіркова (вибір цінностей і способу життя), опосередкована (по відношенню до зовнішніх дій і внутрішніх імпульсів поведінки), критична (відносно пропонованих із зовні цінностей і норм), функція вольової саморегуляції у досягненні мети, рефлексивна, орієнтовна (побудова особистісної картини — системи смислів), функції відповідальності за ухвалювання рішень, забезпечення автономності і стійкості внутрішнього світу, творчого перетворення, самореалізації.

Під суб'єктними функціями особистості також розуміють: «базова здібність людини проектувати себе» (Ф. Баррок); - «здібність визначати своє відношення до світу» (С.Л. Рубінштейн); - «якісно певний спосіб самоорганізації, саморегуляції особистості, спосіб узгодження зовнішніх і внутрішніх умов виконання діяльності у часі, центр координації всіх психічних процесів, станів, властивостей, а також здібностей, можливостей і обмежень особистості по відношенню до мети, домагань і завдань

діяльності»(Сергієнко Є.А.); - функції оперативної і ситуативної організації поведінки особистості «тут і тепер». Вони виконують роль внутрішнього диспетчера, функцію оперативного управління (Мотков О.І.); - це система самодетермінуючих і самоорганізуючих функцій людини, внутрішній початок, що "розвиває діяльність для задоволення своїх потреб". Це її здібність до самостійного ухвалення рішень, самостійної побудови і регуляції свого життя. Це особлива інстанція особистості, її координуючий центр, який приймає рішення і співвідносить внутрішні вимоги й особливості із зовнішніми умовами протікання організовуваної поведінки (Шоломій К.М.); - «здібність людини конструювати власну життєдіяльність» (Г.А. Ковальов) .

К. Роджерс «повноцінно функціонуючу особистість» характеризує як особистість, котра продуктивно реалізує свої функції в життєдіяльності: оптимальна, конструктивна актуалізація своєї суб'єктності, насиченість життя, буття «тут і тепер», свобода вибору і відповідальність за його результати, творчість, рухливість, поєднання емоційності, емпатії і рефлексії, довіри до себе і відвертість до світу та досвіду, націленість на зміну, саморозвиток .

Отже, суб'єктні функції це особлива інстанція особистості, координуючий центр всіх психічних процесів, станів, властивостей, а також здібностей, можливостей і обмежень студента по відношенню до мети діяльності, які і реалізують феномен «бути самостійною особистістю», дозволяють їй самореалізуватися у навчальній діяльності.

Навчальна самодіяльність передбачає наявність у студентів високого рівня розвитку умінь саморегуляції, рефлексії та суб'єктивування елементів навчальної діяльності. Ці вміння являються загальними показниками розвитку суб'єктності студента і забезпечують ефективну самостійність студента у навчальній діяльності. Саме тому так важливо в організації навчальної діяльності допомогти майбутньому спеціалісту усвідомити самого себе і почати перехід на новий етап особистісного розвитку - творчості. Звідси виходять наступні спроби особистості зрозуміти організаційні основи навчальної діяльності, проникнути в суть мов і явищ своєї професії, в суть самого феномена особистість, усвідомити себе суб'єктом навчальної діяльності, бачити її цілісність і необхідної для цього прагнення власної роботи над самим собою, що забезпечує саморозвиток, ціннісну орієнтацію.

Рефлексія забезпечує осмислення студентом власного навчального і особистісного досвіду. Опора на особистісний досвід як почуттєво-емпіричну основу самостійності у навчальній діяльності студента є провідною ланкою, оскільки особистісний досвід самостійності у навчальній діяльності утворюється «». В розуміється не чисто емоційно, в ньому міститься момент, який має назву «усвідомленість». Це усвідомлення, звичайно, не позбавлене емоційності, інтересу, пристрасті, які грають величезну роль в досягненні розуміння процесу організації навчальної самодіяльності. «В» дає матеріал для рефлексії. На основі досвіду «», в процесі навчальної діяльності студент отримує здатність самостійно проектувати йому приналежний освітній простір, здатність заповнювати його власними діями.

У нашому рефлексія забезпечує становлення самостійності у навчальній діяльності і особистісної компетентності студента через пріоритет розуміння і опису проявів власного досвіду . Звідси очевидна важлива роль здатності студента до рефлексії.

Таким чином, рефлексію навчальної самодіяльності студента ми розуміємо в контексті осмислення власного навчального і особистісного досвіду. Для майбутнього спеціаліста рефлексія виступає також як спосіб проектування суб'єктного розвиваючого простору, що дозволяє знайти шлях саморозвитку, коректувати свою поведінку, діяльність, відносини в навчальному процесі, педагогічній взаємодії. Рефлексія для

студента є основним механізмом осмислення успіхів і невдач, особистісних досягнень. Рефлексія – це здатність студента у думках уявити собі процес самоосвіти і на цій основі уточнити уявлення про себе. Рефлексія знаходить своє в так званій нормальній подвійності свідомості, коли індивід по відношенню до самого себе одночасно виступає і як об'єкт рефлексії («я - виконавець») і як суб'єкт («я - контролер»). Він регулює власні дії і вчинки. Рефлексія на самоорганізацію через осмислення студентом себе і своєї навчальної діяльності у цілому як способу здійснення свого цілісного «Я».

Рефлексія студента у навчальній діяльності забезпечує готовність діяти в ситуаціях високим ступенем невизначеності, гнучкості в ухваленні рішень; прагнення до реалізації нововведень і інновацій; постійну націленість на пошук нових, нестандартних шляхів вирішення професійних завдань, і завдань з розвитку суб'єктних якостей; здатність переосмислювати стереотипи свого навчального і особистісного досвіду. У формах рефлексії навчальна самодіяльність формується у здібність майбутнього спеціаліста до діалогічного мислення. «Бути – означає спілкуватися діалогічно» (М. М. Бахтін). А значить діалог – це і спосіб розвитку суб'єктних якостей студента, тобто, діалогічність повинна бути складовою частиною професійного і особистісного саморозвитку.

У нашому розумінні вихідною одиницею особистісного досвіду студента в організації власної навчальної діяльності і побудови внутрішнього плану по її управлінню розглядається дія суб'єктизації, тобто вироблення суб'єктивного образу навчальної діяльності. Цей образ включає в себе проблемну навчальну ситуацію як життєво важливу. Для студента вона набуває особистісного смислу, зачіпає його особистісні цінності в навчальному процесі. Це припускає входження студента як суб'єкта в специфічну особистісно-розвиваючу навчальну діяльність і формування суб'єктно розвиваючого простору.

Для розуміння суті суб'єктивізування провідним являється поняття психологічного релізера. Власне це такі характеристики навчальної діяльності, які необхідні для того, щоб навчальна діяльність могла бути відображена у свідомості студента як образ, де зберігаються основні елементи навчальної діяльності, але вже перероблені відповідно до властивостей і особливостей психічних процесів особистості студента. У результаті навчальна діяльність перетворюється для студента в суб'єктивований об'єкт, що закріплюється в суб'єктивізаційних установках; тоб то утворюється свого роду простір суб'єктності, який заповнюється активною роботою студента.

Загальновідомо, що від рівня сформованості досвіду саморегуляції навчальної діяльності залежить її успішність, надійність та кінцевий результат. Більше того, всі індивідуальні властивості організації навчальної діяльності визначаються функціональною сформованістю, динамічними і змістовними характеристиками процесів саморегуляції, котрі здійснюються саме студентом як суб'єктом навчальної діяльності.

Саморегуляція навчальної діяльності розуміється нами як системно-організований план внутрішньої діяльності особистості студента по ініціації, побудові, підтримці і управлінню навчальною самодіяльністю. Спираючись на структурно-функціональну модель саморегуляції діяльності і поведінки, обґрунтовану О.А. Конопкіним [1], можна визначити функціональні ланки, що реалізують структурно повноцінний процес саморегуляції навчальної діяльності студентів.

До них відносяться:

а) прийнята студентом мета навчальної діяльності. Ця ланка виконує загальну системостворюючу функцію. Процес саморегуляції формується для досягнення прийнятої мети в тому її вигляді, у якому вона усвідомлена суб'єктом;

б) суб'єктивна модель значущих психолого–педагогічних умов. Вона відображає комплекс тих зовнішніх і внутрішніх умов навчальної діяльності, яких сам студент вважає за необхідне для успішної виконавської діяльності. Така модель комплексу умов несе функцію джерела інформації, на підставі якої студент здійснює програмування власне виконавських дій. Ця модель включає також інформацію про динаміку умов у процесі навчальної діяльності;

в) програма виконавських дій. Студент здійснює регуляторну функцію побудови, створення конкретної програми виконавських дій. Така програма являється інформаційним утворенням, яке визначає характер, послідовність, способи і інші (зокрема динамічні) характеристики дій, направлених на досягнення мети в тих умовах, які виділені самим суб'єктом як значущі, як підґрунття для програми дій;

г) система суб'єктивних критеріїв досягнення мети (критерії успішності) являється функціональною ланкою, специфічною саме для регуляції навчальної діяльності. Вона несе функцію конкретизації і уточнення початкової форми і змісту мети навчальної діяльності. Студент долає початкову інформаційну невизначеність мети навчальної діяльності. Він формулює критерії оцінки результату, відповідно до свого суб'єктивного розуміння прийнятої мети;

д) контроль і оцінка реальних результатів. Це регуляторна ланка, що несе функцію оцінки поточних і кінцевих результатів щодо системи прийнятих суб'єктом критеріїв успіху. Вона забезпечує інформацію про ступінь відповідності (або розбіжностей) між запрограмованим ходом навчальної діяльності, її етапними і кінцевими результатами і реальним ходом їх досягнення;

е) рішення про корекцію системи саморегулювання. Специфіка реалізації цієї функції полягає у корекції власне виконавських дій по ходу навчальної діяльності в будь-яку іншу ланку регуляторного процесу.

Всі ланки регуляторного процесу, які є інформаційними утвореннями, системно взаємопов'язані і отримують свою змістовну і функціональну визначеність лише в структурі цілісного процесу саморегуляції навчальною діяльністю.

Отже, суб'єктні функції особистості, рефлексія, суб'єктивування і саморегуляція являються психологічними механізмами самостійності студента у навчальній діяльності. Їх рівень розвитку і прояву буде визначати успішність навчальної самодіяльності студентів.

Список літератури

1. Конопкин О.А. Функциональная структура саморегуляции деятельности и поведения // Психология личности в социалистическом обществе: активность и развитие личности. - М.: 1989. – С. 35 – 43.

Рассматривается самостоятельность студентов в учебной деятельности как субъектно развивающее пространство, как своеобразное единство содержательной, процессуальной и личностной сторон профессионального образования, как проблемная ситуация, которая несет аспект выявления и раскрытия сушностных сил саморазвития личности студента, его субъектных функций.

The article deals with students self-dependency during education as integrity of content, processing and personal sides of professional education and students reflective practice ,as problem situation which shows the aspect of definition and discovering their abilities and influences. Students self-dependency considers as students activity system. Students actions have their results in realization and materialization distinctive efforts of students selfdevelopment, their subject functions.